

MAKÜ

SAĞLIK BİLİMLERİNDE GÜNCEL YAKLAŞIMLAR

CURRENT PERSPECTIVES ON
HEALTH SCIENCES

Research Article

Evaluation of changes in food shopping behavior and eating habits during the COVID-19

COVID-19 pandemi döneminde gıda alışveriş davranışı ile beslenme alışkanlıklarındaki değişimin değerlendirilmesi

Berna Madalı

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü Konya, Türkiye

Received 15.11.2022

Accepted 23.11.2022

Published Online 31.12.2022

Article Code CPHS2022-3(3)-2

Keywords

food shopping behavior
purchasing behavior
COVID-19
eating habits

Anahtar kelimeler

gıda alışveriş davranışı
satın alma davranışı
COVID-19
beslenme alışkanlığı

Corresponding Author

Berna MADALI
brnmadali@gmail.com

ORCID

B Madalı
0000-0002-3917-5874

Abstract

Aim: COVID-19, which affects the whole world, has caused a change in the eating habits and behaviors of the society with the restrictions imposed. Therefore, the aim of this study is to evaluate the changes in purchasing behavior and eating habits that affect the food preferences and consumption of individuals during the COVID-19 pandemic. **Materials and Methods:** Adult individuals between the ages of 18-64 who can use the internet participated in the study. Socio-demographic characteristics of individuals, body weight and height of individuals were asked by using the online questionnaires. In addition, individuals were asked whether there was a change in their eating habits during this period, based on their personal statement. Food shopping behaviors in this process were evaluated by asking about the places in Turkey where they are thought to prefer to purchase food products the most. **Results:** Of 1626 individuals participating in the study, 69.6% were female and 30.4% were male. The mean age of the participants was 30,0±11,00 years and the mean value of their body mass index was 24.4±4.67 kg/m². 55.9% of individuals who stated that there was a change in their eating habits reported that they had a "healthier" diet. It was found that individuals mostly purchase food from supermarkets and more than half of the participants shop from local markets. They did not prefer to shop at the organic market and farm. There was no statistically significant difference between the places where they shop according to the change in eating habits. **Conclusion:** During the COVID-19 pandemic period, it has been found that the food shopping behaviors of individuals are not affected by the changes in their eating habits. More studies should be done to investigate whether purchasing behavior causes permanent change in post COVID-19.

Öz

Amaç: Tüm dünyayı etkileyen COVID-19 salgını; getirilen kısıtlamalarla birlikte toplumun beslenme alışkanlıklarında ve davranışlarında değişikliğe neden olmuştur. Bu nedenle bu çalışmanın amacı; bireylerin besin tercihleri ve tüketimlerini büyük oranda etkileyen satın alma davranışı ve beslenme alışkanlıklarındaki değişimin COVID-19 pandemi sürecinde değerlendirilmesidir. **Gereç ve Yöntem:** Çalışmaya 18-64 yaş arasında internet kullanabilen yetişkin bireyler katılmıştır. Çevrim içi ortamda anket yöntemi kullanılarak bireylerin sosyo-demografik özellikleri, bireylerin vücut ağırlığı ve boy uzunlukları sorulmuştur. Ayrıca bireylerin bu dönemde beslenme alışkanlıklarında değişiklik olup olmadığı kişisel beyana dayalı olarak sorulmuştur. Bireylerin bu süreçteki gıda alışveriş davranışları, Türkiye'de gıda ürünlerinin en fazla satın almayı tercih ettikleri düşünülen yerler sorularak değerlendirilmiştir. **Bulgular:** Çalışmaya katılan 1626 bireyin %69,6'sı kadın ve %30,4'ü erkek bireylerden oluşmaktadır. Katılımcıların yaşları ortalaması 30,0±11,00 yıl ve beden kütle indeksleri ortalama değeri ise 24,4±4,67 kg/m²'dir. COVID-19 sürecinde beslenme alışkanlığında değişiklik olduğunu belirten bireylerin (%50,1) %55,9'u daha sağlıklı beslendiğini bildirmiştir. Bireylerin gıda alışverişini en fazla süpermarketlerden aldığı ve katılımcıların yarısından fazlasının yerel pazarlardan alışveriş yaptığı bulunmuştur. Organik pazar ve çiftlikten ise alışveriş yapmayı tercih etmedikleri bulunmuştur. Beslenme alışkanlığında değişiklik olması durumuna göre alışveriş yaptıkları yerler arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır (p>0,05). **Sonuç:** COVID-19 pandemi döneminde, bireylerin gıda alışveriş davranışlarının, beslenme alışkanlıklarındaki değişimlerden etkilenmediği bulunmuştur. Beslenmeyi etkileyen satın alma davranışının pandemi sonrasında kalıcı değişikliğe neden olup olmadığının araştırılması için daha fazla çalışmaya ihtiyaç vardır.

To cite this article:

Madalı B. Evaluation of changes in food shopping behavior and eating habits during the COVID-19. Curr Perspect Health Sci. 2022;3(3):102-108.

GİRİŞ

Koronavirüs hastalığı 2019 (COVID-19), 2019 yılının sonunda Çin'in Wuhan kentinde ilk olarak tanımlanan bir virüsün neden olduğu solunum sistemi hastalığıdır (1). Hastalık kısa zamanda tüm dünyayı etkisi altına alarak tüm insanlığın yaşamını büyük oranda etkilemiştir (2). Türkiye'de ilk vaka Mart 2020'de ortaya çıkmış, aynı dönemde Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) virüsü pandemi olarak ilan etmiştir. Vakanın tespit edilmesinin hemen ardından uluslararası uçuşlar yasaklanmış ardından bilimsel, kültürel ve benzeri faaliyetler sınırlandırılmıştır ve sonrasında tamamen yasaklanmıştır. Aynı ay içerisinde gıda alışverişi için marketlerin çalışma saatleri kısıtlanmış, marketlere giren müşteri sayıları sınırlandırılmıştır (3). Mart ayının sonunda yaklaşık 13 bin vakanın olduğu 214 kişinin COVID-19'dan dolayı öldüğü bildirilmiştir (3). Nisan ayında vaka sayısı en yüksek düzeye ulaşmış sonrasında vakalarda azalma olduğu görülmüştür. Türkiye'de ilk vaka görülmeden önce virüsün ülkeye girişini engellemek amacıyla Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı tarafından Ocak 2020'de Koronavirüs Bilim Kurulu ve Operasyon Merkezi kurulmuş ve hastalıkla ilgili kılavuzlar hazırlanmıştır. Hastalığın bulaşması ve yayılmasının önlenmesi için alınan önlemler arasında okulların ilk olarak tatil edilmesi sonrasında uzaktan eğitime geçilmesi, 65 yaş ve üzeri bireylere sokağa çıkma yasağının uygulanması, çalışma saatlerinin sınırlandırılması ve eğer mümkünse uzaktan çalışmaya geçilmesi, vakaların ve nüfusun daha fazla olduğu şehirlere giriş çıkış yasaklarının getirilmesi, hafta sonları sokağa çıkma yasağının getirilmesi, kamu alanlarında maske kullanım zorunluluğu, yurt dışı giriş ve çıkışların yasaklanması, market alışverişlerinin sınırlandırılması ve belirli uzaklıktaki bölgelerden alışveriş yapılmasına izin verilmesi gibi birçok farklı alanda sınırlamalar ve yasaklamalar yer almıştır (4). İlk olarak yasaklar; sanayi, iş yerleri ve esnaf için esnetilmesine rağmen insanlarda hastalığın yaratmış olduğu psikolojik durum toplumda kalıcı davranış değişikliğine neden olmuştur (4).

Özellikle beslenmeyle ilgili davranış değişiklikleri toplumu farklı açılardan etkilemiştir. Hastalığın gelişmesi ve prognozunu olumlu etkilediği düşünülen besin öğeleriyle ilişkili yapılan çalışmalar artmış, bu besin öğelerini içeren besin desteklerinin kullanımında ciddi bir artış olduğu gözlenmiştir (5, 6). Beslenmeyle ilintili kronik hastalıkların varlığı COVID-19 hastalığının daha ağır seyretmesine neden olduğu için diyet alışkanlıklarına yönelik çalışmalar da artmıştır (7). Hastalıkta beslenme alışkanlıklarının

doğrudan etkilerinin yanı sıra hastalığın neden olduğu mental ve psikolojik etkiler toplumunda beslenme alışkanlıklarında da büyük oranda değişikliğe neden olmuştur (8). Özellikle panik ve stresin artmış olduğu ve sosyal aktivitelerin büyük oranda sınırlandırılması sonucu insanların daha çok karbonhidrat ağırlıklı besinlere yöneldiği ve duygusal beslenme davranışı sergilediği bildirilmiştir (9). Bunların haricinde getirilen yasaklar sonucu toplumda gıda satın alma davranışında da değişiklikler olduğu gözlenmiştir. Bu süreçte internet aracılığıyla satın almanın arttığı bildirilmiştir. İnsanların süpermarket gibi kalabalık ortamlarda girmek istememelerinden dolayı internet aracılı alışverişe yöneldiği düşünülmektedir. Ayrıca toplu taşıma araçlarının kullanımının yasaklanmasından dolayı yakın çevredeki bakkal, market gibi yerlerden alışveriş yapma oranlarının artmış olabileceği öngörülmektedir (10). İnsanların satın alma davranışına bağlı olarak besin tercihleri ve tüketimleri etkilenmektedir. Bu nedenle çalışmanın amacı, COVID-19 pandemi sürecinde bireylerin satın alma davranışlarının değerlendirilmesidir.

BİREYLER VE YÖNTEM

Bireyler

Çalışmaya Türkiye genelinde 18-65 yaş arasındaki yetişkin bireyler dahil edilmiştir. İnterneti olmayan ve bilgisayar kullanmayı bilmeyen bireyler çalışmaya dahil edilmemiştir. Araştırmanın örneklemini "bir toplumdaki oranın belirli bir doğrulukla tahmininde" önerilen tablo kullanılarak belirlenmiştir. Buna göre %95 güven düzeyinde ve %3 rölatif kesinlik dikkate alınarak Di Renzo ve arkadaşlarının (11) yaptığı çalışma doğrultusunda örneklem büyüklüğünün en az 1067 olması gerektiği hesaplanmış, çalışmaya ise 1626 kişi katılmıştır.

Çalışmanın Uygulama Şekli

Çalışma Ağustos – Eylül 2020 tarihinde Türkiye'de yaşayan ve Türk vatandaşı olan bireylerde gerçekleştirilmiştir. Çevrimiçi ortamda anket yöntemi kullanılarak bireylere ait bilgiler alınmıştır. Katılımcıların internet bağlantısı olan bir cihaz aracılığıyla ankete ulaşması sağlanmıştır. Anket kurumsal ve özel sosyal ağlar (Facebook, Twitter, Instagram ve Whatsapp gibi) ve mail aracılığıyla kişilere ulaştırılmıştır. Çalışmaya katılan tüm bireylere çalışma hakkında bilgiler sunulmuş ve katılmadan önce veri paylaşımı ve gizlilik politikası hakkında bilgilendirilmişlerdir.

Çalışma için gerekli etik izin öncelikle Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı'ndan, sonrasında ise Necmettin Erbakan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu'ndan 2020/1 sayılı karar ile Ağustos 2020'de alınmıştır.

Veri Toplama Araçları

Çalışmaya katılan bireylerin yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, meslek, yaşadıkları yer ve kronik hastalık olma durumları gibi sosyodemografik özellikleri sorgulanmıştır. Ayrıca bireylerin beslenme durumlarını etkileyebileceği düşünülen sigara ve alkol kullanım durumları da sorgulanmıştır. Hastalığı geçiren bireylerde olası psikolojik durumunu ve dolaylı olarak beslenme durumunu etkileyebileceğinden dolayı COVID-19 tanısı alma durumları da sorgulanmıştır. Ayrıca bireylerin beden kütle indekslerinin (BKİ) hesaplanması için şu anki vücut ağırlığı ve boy uzunluklarını da belirtmeleri istenmiştir. Verilen bilgiler doğrultusunda değerlendirme yapılırken DSÖ'nün yetişkin bireyler için BKİ sınıflaması kullanılmıştır. Bireylerin COVID-19 pandemisi süresince beslenme alışkanlıklarında değişiklik olup olmadığını değerlendirmesi istenmiştir. Aynı zamanda bu süreçte gıda maddelerini nereden satın aldıkları sorulmuştur. Türkiye'de yaygın olarak gıda maddelerinin satın alındığı süpermarket, market, pazar, bakkal, organik pazarlar, çiftlikler ve bireysel bağ/bahçe gibi yerler sorulmuştur. Bunlara ek olarak bu süreçte arttığı düşünülen internet üzerinden satın alma davranışı da sorulara eklenmiştir.

Bireylerin duygusal yeme davranışları, yaşam koşullarındaki değişiklikler ve besin tercihleri önceki yayınlanan çalışmada değerlendirilmiştir (12).

Verilerin İstatistiksel Değerlendirmesi

Araştırmanın tanımlanması ile elde edilen nicel verilerin ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerleri hesaplanmış, nitel verilerin sayı ve yüzde tabloları oluşturulmuştur. Değişkenlerin dağılımını değerlendirmek için Shapiro-Wilk testi yapılmıştır. Kategorik değişkenler arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi için ki-kare testi uygulanmıştır. İstatistiksel analizler için SPSS 22.0 (IBM, Chicago, IL, USA) kullanılmıştır. İstatistiksel olarak anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ olarak kabul edilmiştir.

BULGULAR

Çalışmaya katılan bireylerin sosyodemografik özellikleri Tablo 1'de verilmiştir. Buna göre, çalışmaya katılan 1626

bireyin %69,6'sı kadın ve %30,4'ü ise erkek bireylerden oluşmaktadır. Bireylerin yaşları $30,0 \pm 11$ yıl arasında değişmektedir. Ortalama BKİ değeri $24,4 \pm 4,67$ kg/m² olan bireylerin %6,0'ının zayıf, %53,3'ünün normal, %29,1'inin hafif kilolu ve %11,6'sının ise obez grubuna girdiği görülmüştür. Çalışmaya katılan bireylerin medeni durumlarının yaklaşık olarak benzer oranlarda olduğu görülmüştür (%43,9 evli ve %56,1 bekar). Evde yaşayan kişi sayısına bakıldığında ortalama 4 ± 2 kişi olduğu; %69,2'sinin şehir merkezinde, %24,7'sinin ilçede ve %6,0'ının ise köyde yaşadığı bildirilmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun üniversite (%45,9) ve lise (%32,2) mezunu olduğu bulunmuştur. Katılımcıların çoğunda hekim tarafından tanısı konulmuş herhangi bir kronik hastalık yoktur. COVID-19 hastalığına yakalananların oranı %8,2'dir.

Tablo 1. Katılımcıların sosyodemografik özelliklerinin dağılımı

	S	%
Cinsiyet		
Kadın	1131	69,6
Erkek	495	30,4
Yaş (yıl)	$\bar{X} \pm SS$	$30,0 \pm 11,00$
BKİ (kg/m²)	$\bar{X} \pm SS$	$24,4 \pm 4,67$
BKİ sınıflama		
Zayıf	98	6,0
Normal	866	53,3
Hafif Kilolu	473	29,1
Obez	189	11,6
Medeni durum		
Evli	714	43,9
Bekar	912	56,1
Evde yaşayan kişi sayısı	$\bar{X} \pm SS$	$4,0 \pm 2,00$
Yaşanılan yer		
Şehir merkezi	1126	69,2
İlçe	402	24,7
Köy	98	6,0
Eğitim durumu		
Okuryazar değil	6	0,4
Okuryazar	28	1,7
İlkokul mezunu	110	6,8
Ortaokul mezunu	52	3,2
Lise mezunu	524	32,2
Üniversite mezunu	747	45,9
Yüksek lisans ve doktora	159	9,8
Hekim tarafından tanısı konulan beslenme ilümlü kronik hastalık		
Var	123	7,6
Yok	1503	92,4
COVID-19 tanısı		
Evet	132	8,2
Hayır	1472	91,8

S: sayı, %: yüzde, \bar{X} : ortalama, SS: standart sapma, BKİ: beden kütle indeksi

Bireylerin pandemi döneminde beslenme alışkanlıklarında değişiklik olup olmadığı Tablo 2'de gösterilmiştir. Buna göre katılımcıların %49,9'u beslenme alışkanlığında herhangi bir değişiklik olmadığını bildirmiştir. Beslenme alışkanlığında değişiklik olduğunu belirten 814 kişinin %44,1'i bu dönemde daha sağlıklı ve daha dengeli beslendiğini ve %55,9'u ise daha sağlıklı ve dengeli beslendiğini bildirmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların COVID-19 pandemi döneminde beslenme alışkanlıklarındaki değişikliğin dağılımı.

Beslenme alışkanlığındaki değişim	S	%
Değişiklik olmadı	810	49,9
Değişiklik oldu	814	50,1
Daha sağlıklı ve dengeli besleniyorum	359	44,1
Daha sağlıklı ve dengeli besleniyorum	455	55,9

S: sayı, %: yüzde

COVID-19 pandemi döneminde beslenme alışkanlığında değişiklik olması durumuna göre katılımcıların gıda maddelerini satın aldıkları yerler Tablo 3 ve Tablo 4'te gösterilmiştir. Türkiye'de yaşayan bireylerin yaygın olarak gıda maddelerini satın aldıkları düşünülen süpermarket, market, pazar, internet, kendi bahçeleri, bakkallar, organik pazarlar ve çiftlikler sorulmuştur. Çalışmadan elde edilen sonuçlara bakıldığında katılımcıların çoğunun gıda maddelerini süpermarketlerden satın aldığı görülmüştür (%84,2). Gıda maddelerini satın almayı tercih etmedikleri yerler arasında ise sırasıyla kendi bahçeleri (%95,9), organik pazarlar (%94,9) ve çiftlik (%94,5) olduğu görülmüştür. Katılımcıların internet alışverişini de yaygın olarak kullanmadıkları belirlenmiştir.

Türk toplumunda taze meyve ve sebze ulaşım açısından daha avantajlı olduğu düşünülen pazarların ise %53,0 oranında tercih edildiği gösterilmiştir. Beslenme alışkanlıklarında değişiklik olması açısından bakıldığında ise; beslenme alışkanlığında değişiklik olduğunu belirten bireylerin değişiklik olmadığını belirten bireylerle benzer oranlarda süpermarketleri tercih ettikleri görülmüştür (sırasıyla %84,9 ve %83,6). Aradaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p=0,463$). İnternet alışverişini tercih etme durumlarına bakıldığında ise beslenme alışkanlığında değişiklik olmadığını belirten bireylerin, değişiklik olduğunu bildiren bireylere kıyasla daha az olduğu bulunmuştur (sırasıyla %15,2 ve %17,8). Fakat aradaki fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p=0,154$). İnternette satın alma davranışına benzer olarak pazar, organik pazar ve çiftlik tercih edenlerin daha fazla beslenme alışkanlığında değişiklik olduğunu belirten kişiler olduğu görülmüştür (sırasıyla $p=0,225$; $0,224$ ve $0,399$). Kendi bahçeleri ve

bakkalı tercih edenlerin beslenme alışkanlıklarındaki değişiklik olma ve olmama oranları aynıdır ($p>0,05$). Marketten satın almayı tercih eden bireylerin ise %32,0'sinin beslenme alışkanlığında değişiklik olmadığı, %36,6'sında ise beslenme alışkanlığında değişiklik olduğunu saptanmıştır. Aradaki farkın ise istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur ($p=0,049$).

Tablo 3. Katılımcıların beslenme alışkanlıklarında değişiklik durumuna göre gıda ürünlerini süpermarket, internet, market ve pazardan satın alma durumları

Beslenme alışkanlığında değişiklik durumu		Süpermarket		İnternet		Market*		Pazar	
		Evete	Hayır	Evete	Hayır	Evete	Hayır	Evete	Hayır
Hayır	S	676	133	123	687	259	551	417	393
	%	83,6	16,4	15,2	84,8	32,0	68,0	51,5	48,5
Evet	S	691	123	145	669	298	516	443	371
	%	84,9	15,1	17,8	82,2	36,6	63,4	54,4	45,6
Toplam	S	1367	256	268	1356	557	1067	860	764
	%	84,2	15,8	16,5	83,5	34,3	65,7	53,0	47,0

*Ki-kare testi, S: sayı, %: yüzde, $p=0,049$.

Tablo 4. Katılımcıların beslenme alışkanlıklarında değişiklik durumuna göre gıda ürünlerini kendi bahçeleri, bakkallar, organik pazarlar ve çiftliklerden satın alma durumları

Beslenme alışkanlığında değişiklik durumu		Kendi bahçesi		Bakkal		Organik pazar		Çiftlik	
		Evete	Hayır	Evete	Hayır	Evete	Hayır	Evete	Hayır
Hayır	S	33	777	244	566	36	774	41	769
	%	4,1	95,9	30,1	69,9	4,4	95,6	5,1	94,9
Evet	S	33	781	245	569	47	767	49	765
	%	4,1	95,9	30,1	69,9	5,8	94,2	6,0	94,0
Toplam	S	66	1558	489	1135	83	1541	90	1534
	%	4,1	95,9	30,1	69,9	5,1	94,9	5,5	94,5

*Ki-kare testi, S: sayı, %: yüzde, $p=0,049$.

TARTIŞMA

Yapılan bu çalışma ile COVID-19 döneminde bireylerin beslenme alışkanlıklarındaki değişikliklerin ve bireylerin gıda ürünlerini satın alma tercihlerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Yapılan çalışmalarda COVID-19 pandemisinin beslenme alışkanlıklarında değişikliğe neden olduğu gösterilmiştir (9, 13, 14). COVID-19 pandemisiyle birlikte değişen yaşam koşulları ve hastalığın yaratmış olduğu belirsizlik ve stres durumu bireylerin beslenme alışkanlığında değişikliğe neden olmuştur. Stres, depresyon ve mutsuzluk durumlarının bireylerin besin alımında artışa ve daha sağlıklı besinlere yönelmesine neden olduğu bildirilmiştir (15).

Ancak yapılan bu çalışmada beslenme alışkanlığında değişiklik olan ve olmayan bireylerin benzer oranlarda olduğu görülmüştür. Bu durum özellikle Türkiye’de ilk COVID-19 vakasının diğer ülkelere kıyasla daha geç tespit edilmesi ile açıklanabilir. Beslenme alışkanlığında değişiklik olduğunu bildiren bireylerin ise %55,9’u daha sağlıklı beslenmeye başladığını belirtmiştir. Evde yemek yapma davranışı genel olarak toplumda “daha sağlıklı” olarak algılanmaktadır (16, 17). Pandemi döneminde evde yemek pişirme oranlarının arttığı belirtilmiştir (18). Sokağa çıkma yasağının getirilmesiyle birlikte evde geçirilen zaman artmış ve bireyler yemek yapmaya vakit ayırmışlardır. Ayrıca restoranların kapatılması da insanları evde yemek yapmaya yöneltmiştir (16, 17). Fakat toplumda evde yemek yapmanın sağlıklı olarak algılanmasına kaşın pandemi döneminde bireylerin yağ alım düzeylerinde artış olduğu bildirilmiştir. Bu nedenle evde pişirilen yemeklerin türüne dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmıştır (19, 20).

Yapılan çalışmada, bireylerin gıda ürünlerini yaygın olarak süpermarketlerden satın almayı tercih ettikleri bulunmuştur (%84,2). Sonrasında ise %53,0 oranında yerel pazarlardan ve %34,3 oranında marketlerden ve %30,1 oranında ise bakkallardan alışveriş yapmayı tercih ettikleri görülmüştür. Çiftlik, kendi bahçeleri ve organik pazarların payının ise %10,0’un altında olduğu gösterilmiştir. İnternet alışverişi yapmayı tercih edenlerin oranının ise %16,5 olduğu bulunmuştur. Literatüre bakıldığında bireylerin gıda alışverişi için daha yaygın olarak süpermarketleri tercih ettikleri görülmüştür. Bu durum da çalışmanın sonuçlarını destekler niteliktedir. Konuyla ilgili yapılan bir çalışmada, katılımcıların üçte ikisinden fazlasının (%76,1) gıda ürünlerini süpermarketlerden satın aldığı, ardından gıdalarını küçük pazarlardan satın alanların (%14,2) olduğu gösterilmiştir (21). Süpermarketlerin karantina döneminde bile belirli saatlerde açık olması diğerlerine göre daha yüksek payının olmasını açıklar niteliktedir. Ayrıca yapılan çalışmanın sonunda gıda ürünlerini pazardan alanların oranının %8,1 olduğu, çiftlikten satın alanların ise %1,6 olduğu belirtilmiştir. Gıda ürünlerinin satın alınmasıyla ilgili bu sonuçlar, Tunus’taki karantina sırasında Jribi ve arkadaşlarının (22) elde ettiği bulgularla uyumludur. Bu çalışmaya göre, katılımcıların %64,3’ü yiyeceklerini süpermarketlerden alırken, %29,0’u yiyeceklerini küçük perakendecilerden, %2,1’i indirimli mağazalardan ve sadece %2,5’i geleneksel yerel pazarlardan (“pazarlar”) satın almaktadır. İtalya’da Di Renzo ve ark. (11) tarafından yapılan başka bir çalışmada; COVID-19 pandemi döneminde katılımcıların çoğunun (%75,8) süpermarketlerden

alışveriş yaptığı, %26,0’sının bakkallardan ve %14,8’inin ise yerel pazarlardan alışveriş yaptığı gösterilmiştir. İnternet alışverişi yapanların ise sadece %9,0 oranında olduğu bulunmuştur.

Yapılan bir çalışmada, gıda ürünlerini marketten satın almayı tercih edenlerin %67,3 oranında bakkalların tercih edenlerin oranının ise %8,5’e düştüğü görülmüştür. Hipermarketlerin payının ise %34,0 olduğu gösterilmiştir. Yapılan çalışmanın sonunda gıda ürünlerini satın alma eğiliminin pazar ve bakkallardan süper ve hipermarketlere kaydığı gösterilmiştir (23).

Türk toplumunda gıda satın alınan yerler arasında yerel pazarların payının önemli olduğu bildirilmiştir (24). Çalışmanın sonuçlarına da benzer şekilde bireylerin yarısından fazlasının yerel pazarlardan gıda ürünlerini satın aldıkları bulunmuştur (%53,0). Bunun temel nedeni bireylerin pazarlarda satılan ürünlerin daha kaliteli, daha fazla güvenilir olduğu ve üreticiyi tanımalarından kaynaklandığı düşünülmektedir (24).

Türkiye’de organik ürünlere olan ilginin diğer ülkelere kıyasla daha düşük olduğu belirtilmiştir. Özellikle bu durum, tüketicilerin organik ürünlerle ilgili bilgi yetersizliğinin olması ve organik olmayan ürünlere kıyasla fiyatının daha yüksek olmasına bağlanmıştır. Yapılan bu çalışmada da gıda ürünlerini organik pazarlardan satın alan bireylerin oranının %5,1 olduğu bulunmuştur. Ayrıca organik pazarlara ulaşılabilirliğin düşük olması ve sayısının da oldukça az olması bireylerin organik pazarları tercih etme oranlarını azaltmaktadır (25). COVID-19 döneminde toplu taşımalardaki yolcu sayı sınırlamasının ve seyahat kısıtlamalarının olması ve bireylere yakın bölgelerde organik pazarların az sayıda olması organik pazarların satın almadaki payının diğer yerlere göre daha az olmasına neden olmuştur.

Araştırma, sokağa çıkma yasağının olduğu süreçte yürütüldüğü için anketlerin yüz yüze yapılamaması çalışmanın en önemli sınırlılığıdır. Çünkü beslenme davranışlarının değerlendirilmesine yönelik çalışmalarda 24 saatlik geriye dönük besin tüketim kaydı ya da besin tüketim sıklığı anketinin uygulanması çalışmanın güvenilirliğini arttırmaktadır. Çalışma çevrimiçi yürütüldüğü için bireylerden besin tüketim kaydı alınamamış ve bireylerin beslenme alışkanlıkları beyana dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmada gıda ürünlerinin gıda satın alma davranışının hangi faktörlerden etkilendiğinin belirlenmesi için ek sorular eklenerek ileri istatistiksel analizler ile satın alma davranışı daha etkili şekilde değerlendirilebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmanın sonunda, COVID-19 pandemisiyle insanların beslenme alışkanlıklarında değişiklik olduğunu düşünen bireylerin daha sağlıklı beslendiğini belirtmeleri; dışarı çıkma yasağının getirilmesi ve restoranların kapatılması sonucu insanların daha fazla evde yemek yapmasıyla ilişkilendirilebilir. Çünkü toplumda evde yemek yapıp yemenin daha sağlıklı olduğu düşüncesi genel olarak kabul görmektedir. Fakat bu durum kişisel beyana dayalı olduğu için kesin yorum yapmayı zorlaştırmaktadır. Bu yüzden ileri çalışmalarda Türkiye’de yaşayan bireylerin COVID-19 sonrası dönemde besin tüketim kayıtları alınarak beslenme durumlarının değerlendirilmesi önerilmektedir. Pandemi sürecinde insanların yaygın olarak süpermarketlerden alışveriş yapmaya devam ettiği fakat getirilen seyahat kısıtlamalarından dolayı yakın çevredeki bakkal, market gibi yerlerden de alışveriş yaptıkları görülmüştür. Özellikle gıda ürünlerinin güvenilir ve taze olduğu inancından dolayı yerel pazarların da payının büyük olduğu görülmüştür. Katılımcıların internet alışverişini hala çok fazla tercih etmedikleri gösterilmiştir. Pandemi döneminde bireylerin gıda ürünlerini satın aldıkları yer tercihlerine yönelik davranışlarının pandemi sonrası dönemde değerlendirilmesi ile davranış değişikliğinin kalıcı olup olmadığının değerlendirilmesi önerisi getirilebilir.

Teşekkür

Bireylerin duygusal yeme davranışları, yaşam koşullarındaki değişiklikler ve besin tercihleri önceki yayınlanan çalışmada değerlendirilmiştir (Bkn. 12. kaynak).

Conflict of interest/Çıkar çatışması: Yazarlar ya da yazı ile ilgili bildirilen herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKLAR

1.World Health Organization (WHO). Naming the coronavirus disease (COVID-19) and the virus that causes it. *Braz J Implantol Health Sci.* 2020;2(3).

2.Assembly UG. Shared Responsibility, Global Solidarity: Responding To The Socio-Economic Impacts Of Covid-19. New York: United Nations Publications; 2020.

3.Budak F, Korkmaz Ş. COVID-19 pandemi sürecine yönelik genel bir değerlendirme: Türkiye örneği. *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi.* 2020;(1):62-79.

4.Şirin H, Özkan S. Dünyada ve Türkiye’de COVID-19 epidemiyolojisi. *Kulak Burun Boğaz ve Baş Boyun Cerrahisi Dergisi.* 2020;28:6-13.

5.Carr AC, Rowe S. The emerging role of vitamin C in the prevention and treatment of COVID-19. *Nutrients.* 2020;12(11):3286.

6.Chiscano-Camón L, Ruiz-Rodriguez JC, Ruiz-Sanmartin A, Roca O, Ferrer R. Vitamin C levels in patients with SARS-CoV-2-associated acute respiratory distress syndrome. *Crit Care.* 2020;24(1):1-3.

7.Tamara A, Tahapary DL. Obesity as a predictor for a poor prognosis of COVID-19: A systematic review. *Diabetes Metab Syndr.* 2020;14(4):655-9.

8.Aoun C, Nassar L, Soumi S, El Osta N, Papazian T, Rabbaa Khabbaz L. The cognitive, behavioral, and emotional aspects of eating habits and association with impulsivity, chronotype, anxiety, and depression: a cross-sectional study. *Front Behav Neurosci.* 2019;13:204.

9.Marty L, de Lauzon-Guillain B, Labesse M, Nicklaus S. Food choice motives and the nutritional quality of diet during the COVID-19 lockdown in France. *Appetite.* 2021;157:105005.

10.Eriksson N, Stenius M. Online grocery shoppers due to the Covid-19 pandemic-An analysis of demographic and household characteristics. *Procedia Comput Sci.* 2022;196:93-100.

11.Di Renzo L, Gualtieri P, Pivari F, Soldati L, Attinà A, Cinelli G, et al. Eating habits and lifestyle changes during COVID-19 lockdown: an Italian survey. *J Transl Med.* 2020;18(1):1-15.

12.Madalı B, Alkan ŞB, Örs ED, Ayrancı M, Taşkın H, Kara HH. Emotional eating behaviors during the COVID-19 pandemic: A cross-sectional study. *Clin Nutr ESPEN.* 2021;46:264-70.

13.Laguna L, Fiszman S, Puerta P, Chaya C, Tárrega A. The impact of COVID-19 lockdown on food priorities. Results from a preliminary study using social media and an online survey with Spanish consumers. *Food Qual Prefer.* 2020;86:104028.

- 14.Kobayashi S, Asakura K, Suga H, Sasaki S. Living status and frequency of eating out-of-home foods in relation to nutritional adequacy in 4,017 Japanese female dietetic students aged 18–20 years: A multicenter cross-sectional study. *J Epidemiol.* 2017;27(6):287-93.
- 15.Devonport TJ, Nicholls W, Fullerton C. A systematic review of the association between emotions and eating behaviour in normal and overweight adult populations. *J Health Psychol.* 2019;24(1):3-24.
- 16.Mills S, Brown H, Wrieden W, White M, Adams J. Frequency of eating home cooked meals and potential benefits for diet and health: cross-sectional analysis of a population-based cohort study. *Int J Behav Nutr Phys Act.* 2017;14(1):1-11.
- 17.Wolfson JA, Bleich SN. Is cooking at home associated with better diet quality or weight-loss intention? *Public Health Nutr.* 2015;18(8):1397-406.
- 18.Gerritsen S, Egli V, Roy R, Haszard J, Backer CD, Teunissen L, et al. Seven weeks of home-cooked meals: Changes to New Zealanders' grocery shopping, cooking and eating during the COVID-19 lockdown. *J R Soc N Z.* 2021;51(sup1):S4-S22.
- 19.Murphy B, Benson T, McCloat A, Mooney E, Elliott C, Dean M, et al. Changes in consumers' food practices during the COVID-19 lockdown, implications for diet quality and the food system: a cross-continental comparison. *Nutrients.* 2020;13(1):20.
- 20.Lamy E, Viegas C, Rocha A, Lucas MR, Tavares S, e Silva FC, et al. Changes in food behavior during the first lockdown of COVID-19 pandemic: A multi-country study about changes in eating habits, motivations, and food-related behaviors. *Food Qual Prefer.* 2022;99:104559.
- 21.Bogevska Z, Berjan S, El Bilali H, Allahyari MS, Radosavac A, Davitkovska M. Exploring food shopping, consumption and waste habits in North Macedonia during the COVID-19 pandemic. *Socioecon Plann Sci.* 2022;82:101150.
- 22.Jribi S, Ben Ismail H, Doggui D, Debbabi H. COVID-19 virus outbreak lockdown: What impacts on household food wastage? *Environ Dev Sustain.* 2020;22(5):3939-55.
- 23.Azabağaoğlu MÖ, Dursun E. Tüketicilerin modern gıda perakendecilerine karşı davranışının analizi. *Tekirdağ Ziraat Fak Dergisi.* 2008; 5(1): 1-12.
- 24.Kadanalı E, Dağdemir V. Tüketicilerin yöresel gıda ürünleri satın alma istekliliği. *Journal of Agricultural Faculty of Gaziosmanpaşa University (JAFAG).* 2016;33(1):9-16.
- 25.Eryılmaz GA, Demiryürek K, Murat E. Avrupa Birliği ve Türkiye'de organik tarım ve gıda ürünlerine karşı tüketici davranışları. *Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi.* 2015;30(2):199-206.